

Kapela sv. Nikole Jurja Dalmatinca u crkvi Sv. Margarite, Pag

Pavuša Vežić

Državna uprava za zaštitu spomenika, Zadar

Izvorni znanstveni rad - UDK 726.54 (497.5 Pag)
726.52 (497.5 Pag)

13. rujna 1996.

Autor kapelu Sv. Nikole u benediktinskoj crkvi Sv. Margarite u Pagu pripisuje Jurju Dalmatincu. To čini temeljem prostorne i stilske analize, povezujući elemente kapele s Jurjevom arhitekturom i djelima njegovih učenika, naglašavajući renesansne komponente građevine. Presudni argument nalazi u sadržaju ugovora koji je godine 1467. Dalmatinac zaključio sa zastupnikom časnih sestara benediktinski o gradnji kapele u njihovoj crkvi, prepustivši gradnju svojem učeniku Radmilu Ratkoviću.

Tijekom 15. st. zamirao je u život u Starom gradu na Pagu, još uvijek slabo nam poznatoj srednjovjekovnoj urbanoj strukturi, a začinjao se novi grad na obližnjoj lokaciji, do danas u osnovi sačuvani planirani grad Pag.¹ Tu su prenesene institucije stare komune, od kojih je jedna također dod anas očuvana zajednica časnih sestara benediktinski Sv. Margarite. One su svoj samostan i crkvu sagradile u tijeku šezdesetih i sedamdesetih godina 15. st. Crkva je godine 1483. posvećena Bogorodičinu Navještenju,² a dvije godine potom benediktinke su se uselile u svoju "novu kuću". Samostan je smješten na rubu gradskoga tkiva, prislonjen uz sjeverozapadne zidine i zatvoren među ulicama na sjevernoj strani aglomeracije. U njoj je crkva smještena na karakterističan način. Ispred pročelja omanji je trg, a uz jedan bok nalazi se uzak međuprostor između tijela crkve i prostora ulice. Takvu dispoziciju spram gradskog rastera imaju također župna crkva i crkva Sv. Jurja.

Crkva Bogorodičina Navještenja jednobrodna je longitudinalno usmjerena prema građevina s potkovastom apsidom. Podignuta je prije 1467., kada je ugovorena

gradnja kapele Sv. Nikole u njoj. Kapela je prigradena s lijeve strane, okomito postavljena na bočni crkveni zid. S vremenom, sučelice prvoj sagradena je i druga kapela te je crkva prividno stekla izgled centralno građenoga prostora križne osnove, što po svojem izvornom projektu nije bila.³

Kapela Sv. Nikole, na žalost, krnji je prostor, skraćen po dužini i snižen o visini približno za četvrtinu. Nad njom stoji ravni strop koji je prerezao i porušio negdašnje svodove, a u njezinu je volumenu, približno na polovici stražnjeg dijela, podignut novi začelni zid s kojim je kapela postala na prvi pogled nerazgovijetna u svojoj tektonskoj strukturi. Ipak, ostaci prvotnoga sloja

¹ Dosada najcjelovitije spoznaje o urbanističkoj osnovi Paga iznio je E. Hilje, Formiranje povijesne jezgre grada Paga, referat podnesen u listopadu godine 1996. u Pagu na simpoziju o Marku Lauru Rujicu.

² Crkva je poslije posvećena i sv. Mariji Magdaleni.

³ E. Hilje, Razvoj umjetnosti na Pagu u 14., 15. i 16. stoljeću, magistarski rad obranjen na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu godine 1988., str. 113 do 116.

građevine zorno govore o njezinu izvornom projektu po kojemu je bila zacijelo i podignuta kao dvotravejna prostorija natkrivena križnorebrastim svodovima i rastvorena prema crkvi širokom polukružnom arkadom.⁴

Na osnovi znanog ugovora iz godine 1467. saznajemo da se naš glasoviti graditelj i kipar Juraj Dalmatinac obvezao Jurju Mišoliću, zastupniku crkve benediktinski na Pagu, da će u tijeku godine gradnju i dovršenje kapele Sv. Nikole prepustiti svojem bivšem učeniku, majstoru Radmilu Matkoviću. ("A. C. 1467. Altra parte servindosi il favore dei zelanti, Georgio de Missolis si posse nell'animo di costruire una capella in onore di San Nicolo, di cui era divoto nella chiesa delle monache di Santa Margarita, aveva percio fatto accordo con maistro Georgio quondam Mattio di Sibenico in il quale in questo anno gli promette di spedire maestro Radmillo a compire la detta capella. Ell'e quella in cui al'presente si venera la miracolosa Madonna della Pieta e che la sepultura della famiglia Missoli...")⁵ Iz toga možemo pretpostaviti da je Radmilo godine 1467. zaista podigao građevnu, u kojoj je ujedno sagradio i grobnicu porodice Mišolić pa je kapela zapravo postala obiteljski mauzolej. Štoviše, možemo pretpostaviti da je zgrada izvedena po nacrtima Jurja Dalmatinca, budući da upravo on ugovara njezinu gradnju, zacijelo kao svoje djelo. Zato vjerujem da arhitekturu kapele valja pripisati Dalmatinčevu opusu, što dosada nisu učinili povjesničari umjetnosti ni povjesničari općenito, ponajprije stoga što nisu do kraja pročitali njezinu cjelovitu formu i konstrukciju. Kapela je prema crkvi rastvorena spomenutom arkadom klesanom u renesansnim oblicima. Nju omeđuju dva masivna kanelirana pilastra pravokutna presjeka. Nad njima su bogato ukrašeni kapiteli okićeni akantovim listovima i Jakovljevim školjkama, izrađenima u duboku reljefu. Povrh listova povijaju se volute, a posred školjke na bočnoj stranici kapitela istaknut je grb porodice Mišolić; s boka razrezani štit (štit na tarču) s koso postavljenim dvogredim križem, heraldičkim znakom obitelji.⁶ Iznad voluta kapitela profilirani je abakus. Nad njim je postavljen impost trijumfalnog luka, a na njega su položene pete njezina polukružnog nadvoja, klasično profiliranog na čeonj i začelnoj plohi luka. Do same pete prislonjena je kružna rozeta, zapravo čeonja stranica zamišljene volute na dnu luka s jedne i s druge strane nadvoja. Cijela je arkada postavljena na vlastitu pragu, a taj je ujedno stuba koja odvaja nižu razinu poda u crkvi od više razine poda u kapeli. Na stubi je bila balustrada koja je pod arkadom pregrađivala prostor crkve od prostora kapele. Od nje su sačuvani tek tragovi, upravo utori, koji govore o dvama središnjim plosnatim pilastrima koji su omeđivali vratašca posred kapele; i o trima balustrima sa svake strane vratašca. Sličnu pregradu gradio je npr. Andrija Aleši, također Jurjev učenik, u crkvi Sv. Ivana evanđelista i u katedrali u Rabu.⁷

Iza opisane arkade koja je, srećom, do danas sačuvana, proteže se prostor kapele izvorno zamišljene u dva traveja. Oba su u tlocrtu kvadrati, dakako, međusobno odvojeni. No, cijelom dužinom kapele, u podnožju njezinih uzdužnih zidova i začelja, poput kakva sokla, protezala se klupčica na koju su postavljeni ugaoni stupovi jednog i drugog traveja i pilastra među njima. On je nosio negdašnju pojasnicu na svodu između jednoga i drugoga traveja. Zajedno sa susjednim ugaonim stupovima pilastru tvore svojevrstne sučelice postavljene snopove stupova na sredini kapele. Sličnu klupu podno zidova ima i krstionica u trogirskoj katedrali, također djelo Andrije Alešija.⁸ Klupa na čeonj stranici ima nizove rozeta u romboidnim poljima, motiv istovjetan s onim koji je Juraj Dalmatinac klesao na licu vanjskog podzida, na začelju podno apsida katedrale u Šibeniku.⁹

Ugaoni su stupovi kapele u Pagu okrugli. Pod svakim je klasično profilirana bazas plitkom plintom, dva torusa i trohilusom među njima. Nad stupom je kapitel u istoj zoni s onim na pilastru glavne arkade. Kapitel je i jednako ukrašen akantovim listovima, volutama i abakusom. Nad njim je impost koji se veže s impostom pilastra i nastavlja kao kornič koji kruži cijelim opsegom kapele u zoni podno njezinih svodova, dijeleći tako donji dio građevine od njezina gornjeg dijela. Na korniču su, u ukupnoj širini traveja, postavljene slijepe arkade, polukružni lukovi s klasičnom profilacijom, kao što je ona na prednjoj i stražnjoj plohi trijumfalnog luka. Do danas je sačuvan samo jedan takav luk, onaj u prvome traveju s lijeve strane. Na impost ugaonih kapitela položene su pete tordiranih rebara križnorebrastih svodova. Sačuvana su, na žalost, samo dva rebara, i to tek u donjoj polovici dužine, u prednjemu traveju. Ona su do prstena na polovici dužine tordirana u jednome smjeru, dok su od prstena mogla biti zavijena u drugom. Dalmatinac je takav motiv primijenio npr. na pročelju Lože trgovaca u ankoni.¹⁰ U tjemenu rebara

⁴ O prvotnom obliku kapele imao sam prilike govoriti u Pagu u listopadu 1993., na simpoziju o povijesti Paga, referat pod naslovom: Izvorni oblik kapela Sv. Nikole u samostanu benediktinki u Pagu.

⁵ L. M. Ruić, *Delle Riflessioni Storiche MDCCCLXXX*, T 2, str. 228; C. Fisković, *Bilješke o paškim spomenicima*, Ljetopis JAZU, sv. 57, Zagreb, 1953, str. 63.

⁶ M. Granić, *Tri soprakomita paške obitelji Mišolić*, *Zadarska revija*, sv. 2-3, Zadar, 1979, str. 286.

⁷ C. Fisković-K. Prijatelj, *Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu*, Split, 1948, str.; M. Montani, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb, 1967, str. 58-64.

⁸ R. Ivančević, *Trogirska krstionica 81467*) i montažna konstrukcija dalmatinske graditeljske škole, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 30, Split, 1990, str. 148.

⁹ C. Fisković, *Juraj Dalmatinac*, Zagreb, 1963, str. 10, sl. 5; Isto, Zagreb, 1982, str. 11, sl. 6 i 7.

¹⁰ I. Fisković, *Juraj Dalmatinac u Ankoni*, *Peristil*, sv. 27-28, Zagreb 1984/85, str.

1. Kapela Sv. Nikole u crkvi Sv. Margarite, Pag
 2. Detalj pilastra, polustupa i rebra
 3. Nadgrobna ploča porodice Mišolić (foto: Ž. Bačić)

bilo je, naravno, posebno ukradeni vezni blok, ključni kamen s odgovarajućim vjerskim ili heraldičkim simbolom, ali nije sačuvan, kao što nije sačuvano ni samo tjeme. Ono je visinom dosegalo znatno višu točku negoli su tjemena spomenutih slijepih arkada. Na žalost, nije sačuvana ni spomenuta pojasnica među svodovima. Ipak, za nju je moguće pretpostaviti da je bila polukružna, promjerom i profilacijom jednaka sa slijepim arkadama podno ostalih stranica svodova u kapeli.

Na prvi pogled kapela se po konstrukcijskome skupu pojedinoga traveja, zapravo vlastitog modula, čini jednakom sa strukturom gotičke Arnirove kapele u Splitu, koja je zapravo statički predložak sustavu konstrukcija primijenjenih na Pagu godine 1467. Arnirovu kapelu Juraj Dalmatinac podigao je dva desetljeća prije, prigrađivši je uz crkvu Sv. Eufemije uu splitskom samostanu časnih sestara benediktinki. Njezin je sustav također statički kostur u prostoru s kvadratnom osnovom. Tvore ga

okrugli stupovi osvojeni uz uglove zidova, povezani s korničom na kojemu su postavljeni polukružni lukovi na zidovima i slomljena rebra razuprta u prostoru među njima, na koje se upiru l'juske križnoga svoda.¹¹ Struktura je zapravo jednaka s kosturom u travejima kapele Sv. Nikole, gdje su stupovi podignuti na klupu podno zidova, što je jedina i samo formalna razlika u tim strukturama. Dakle, mogli bismo kazati da je konstrukcij apauške kapele gotička, kao št je i cjelina one splitske. No, u stilskoj strukturi na Pagu prevladavaju renesansni elementi kojih u Splitu nema. To su klasični kanelirani pilasrti i kapiteli sa strogim korintskim redom akantovih listova i voluta te klasična profilacija na polukružnim arkadama i cijeli sustav tih arkada koje ocrtavaju osnovnu geometriju prostora same kapele. Sličnom je geometrijom, dakako, u neusporedivo zahtjevnijemu projektu, Juraj Dalmatinac ocrtao volumene i prostor začelnoga sklopa na katedrali u Šibeniku, građevini na kojoj se već sredinom 15. st. potvrdio kao arhitekt rane renesanse.¹² Kapela Sv. Nikole na Pagu po svojem je crtežu, po projektu koji očito trebamo pripisati Dalmatinčevu opusu, proizašla iz takvih stilskih odrednica. Posred pada u prednjemu traveju kapele nalazi se spomenuta grobnica porodice Mišolić. Ni toj umjetnici znanost o povijesti umjetnosti dosada nije poklonila znatniju pozornost,¹³ premda je riječ o vrlo vrijednu djelu iz inventara gotičke umjetnosti u Dalmaciji, djelu koje je, uza sve ostalo, i vrlo dobro sačuvano. Grobnicu prekriva bijela mramorna nadgrobna ploča položena u okvir od ružičaste breče. Posred ploče porodični je grb izrađen u relativno visokom reljefu. Smješten je izrazito bogatom i kićenom okviru, a taj je napravljen kao kombinacija romba i tetraloba, što je karakterističan gotički motiv, u osvom slučaju prožet složenim profilom koji teče uzduž stranica okvira. Unutar njega u donoj je zoni sam grb u obliku slomljenoga štita na kojemu je opisani heraldički znak. Uokolo štita prostire se folija kitnjastog "jurjevskog" lista, a površ štita kaciga i gornji dio propetog lava. Cijelu ploču omeđuje složeni profil na kojem se, uz ostalo, nalazi i tordirani kordon koji na svakoj stranici do polovice ploče zavija u jednom, a od polovice u drugome smjeru. No, posebnu vrijednost grobu daje okvir u koji je umetnuta nadgrobna ploča. Spomenuo sam da je isklesan od ružičaste tzv. rapske breče, posebno dekorativnog bijelog i crvenog konglomerata, rado uporabljivog u arhitekturi i skulpturi srednjeg vijeka u Dalmaciji. U njegovu šarenilu donekle se gubi klesarska finoća i sam ukrasni ornament koji čini lozica što se povija uzduž cijelog okvira i u čijim su valovima smješteni njezini listovi, peteljke i grozdovi. U listovima je precizno urezana njihova anatomska struktura, peteljke su uvjerljive, poneke zavijene poput opruge, dok su grozdovi presitni, u dojmu bliži cvijetu negoli plodu. Ornament okvira s jedne i s druge strane zatvara obrub naizmjeničnih gotičkih zubaca.

U cjelini, nadgrobni spomenik u podu kapele Sv. Nikole, odnosno u mauzoleju porodice Mišolić u Pagu, gotička je umjetnina, klesarija koju kao rukotvorinu valja pripisati Dalmatinčevu učeniku Radmilu Ratkoviću, ali koja svojim predloškom zacijelo također proizlazi iz Jurjeva "kataloga". Grb na ploči, s ukupnom svojom formom i ukrasom, sličan je npr. grbu na palači do crkve Sv. Ivana u Trogiru,¹⁴ ali je prepoznatljivo bolji u modelaciji i u općoj mekoći volumena. Povijuša na okviru groba gustoćom svojih elemenata podsjeća na Alešijeve slične okvire na grobu Crnota i Scaffa u rabu,¹⁵ ali je upravo mekoćom modelacije bliža okviru Venierova groba iz katedrale u Zadru.¹⁶ Taj je pak, upravo "prozračnim" crtežom i finoćom dljeta, možda bliži klasičnim uzorima negoli bilo koji od ostalim "jurjevskih" okvira nadgrobnih ploča u Dalmaciji.

Na kraju, valja istaknuti značenje kapele Sv. Nikole u pagu, u prvom redu njezina graditeljska sloja, za razvoj renesansnih oblika arhitekture u Dalmaciji 15. st., uopće te posebno za spoznaju umjetničke zrelosti Jurja Dalmatinca kao renesansnoga graditelja. Dakako, kapela je relativno mala građevina, a renesansni oblici u njoj diskretni su u dizajnu i dimenzijama. Zapravo su nenametljivi u prostoru, skriveni u njegovoj dubini, prislonjeniz uz nutrinu nešto starije crkve. Stoga je kapela, uvjetno govoreći, "drugorazredna" arhitektura, u sjeni ambicioznih zahvata i širokih poteza rane renesanse u otvorenim prostorima jadranskih gradova, od Venecije do Šibenika. Ipak, ona upravo jedinstvenošću svoje prostorne strukture s elementima pretežno klasične arhitektonske plastike, govori o zrelosti renesansne ideje koju je Juraj Dalmatinac izrazio već na šibenskoj katedrali. Kao što su i tamo ti elementi kombinirani ujedno s oblicima kasnogotičke umjetnosti, tako i ovdje Dalmatinac u projektu zastupa donekle gotičke forme. No, one su u drugome planu, svedene tek na zonu križnorebrastoga svoda. Sve ostalo u njoj govori o novom, renesansnom oblikovanju prostora. Utoliko je paška kapela, u svojem vremenu i na tlu Dalmacije naravno, zapravo prvorazredna građevina.

¹¹ M. Ivanišević, Juraj Dalmatinac u Splitu godine 1444. i 1448, Juraj Matejev Dalmatinac, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, sv. 3-6, Zagreb 1979-1982, str. 146 i crteži na str. 273.

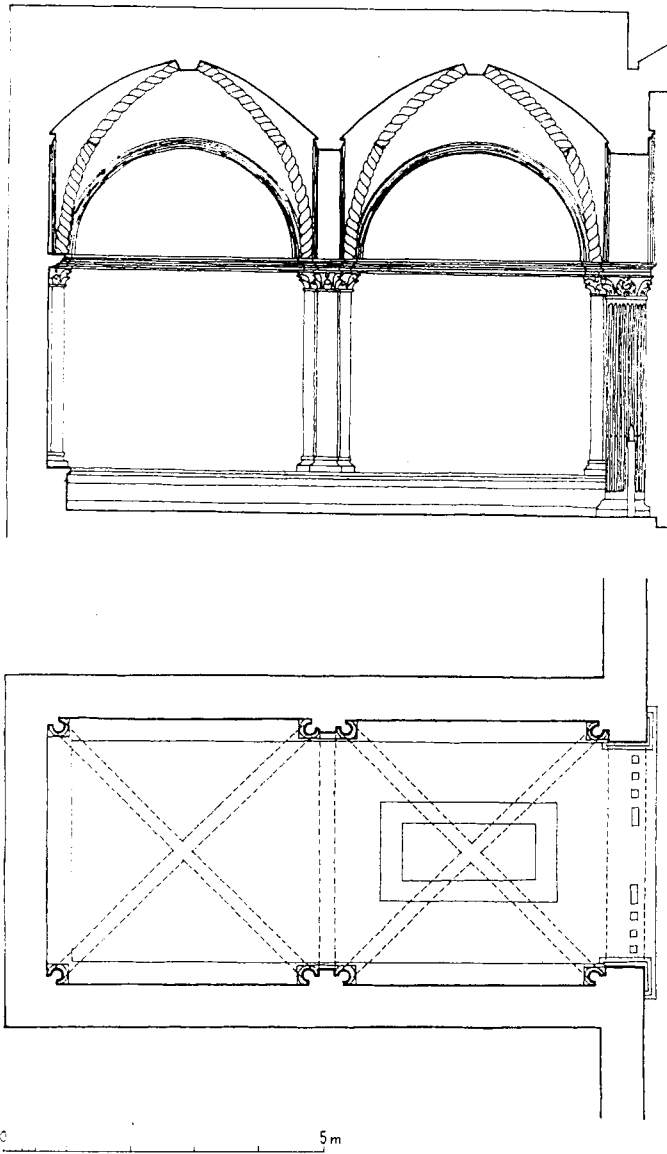
¹² R. Ivančević, Prilozi problemu interpretacije djela Jurja Matejeva Dalmatinca, Radovi Instituta, 27-32.

¹³ M. Montani, Juraj Dalmatinac i njegov krug, Zagreb, 1967, str. 53.

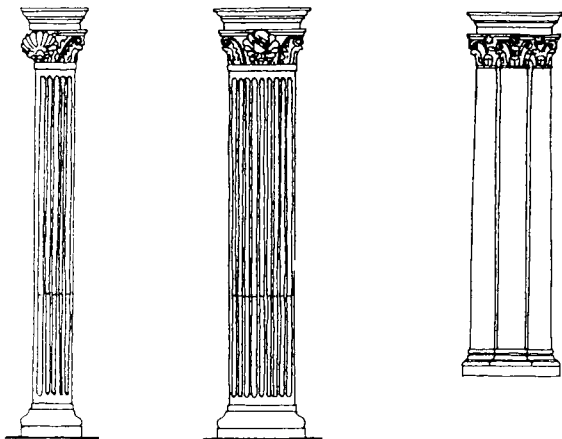
¹⁴ I. Babić, Utjecaji Jurja Dalmatinca u Trogiru, Radovi Instituta, str. 200.

¹⁵ M. Montani, n. dj. str. 68-63.

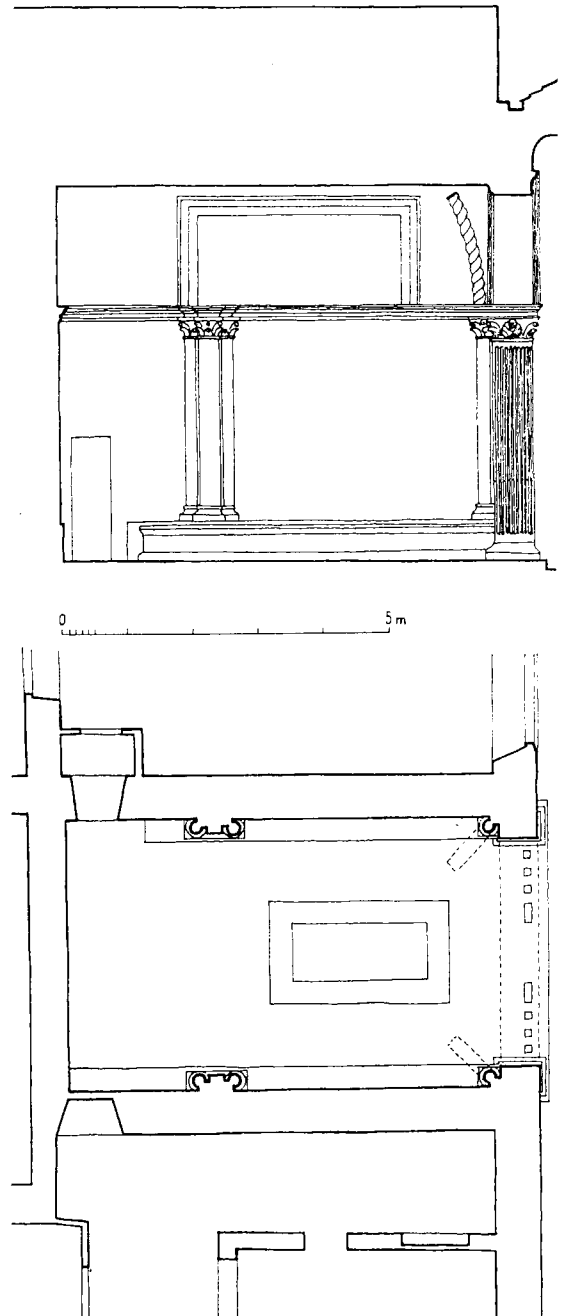
¹⁶ I. Petricoli, Juraj Dalmatinac i Zadar, Radovi Instituta, 188.

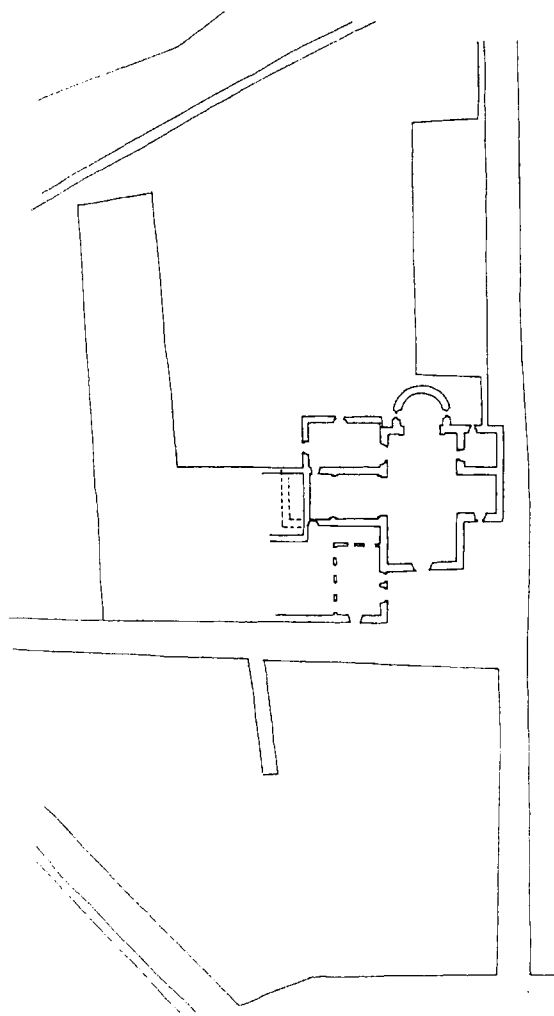
4. Rekonstrukcija tlocrta i presjeka izvornog oblika kapele

5. Čeona i bočna strana pilastra trijumfalnog luka, te snop stupova među travejima kapele

3. Uzdužni presjek i tlocrt sadašnjega stanja kapele Sv. Nikole, Pag

6. Prostorna situacija crkve i samostana Sv. Margarite, Pag

Pavuşa Vežić

JURAJ THE DALMATIAN'S CHAPEL OF SAINT NICHOLAS IN THE BENEDICTINE CHURCH IN PAG

Saint Nicholas' chapel is situated in the convent church of the Benedictine nuns in Pag, the church of the Annunciation, (later of Saint Mary Magdalene). It is attached to the left lateral wall of the church. Originally it had two bays with cross-ribbed vaults supported by corner columns. The entire construction rests on a bench running along the walls of almost the entire chapel. The building originates from the fifteenth century but underwent considerably alteration throughout the centuries, its remains reduced both in surface and height. Only the triumphal arch and front bay of the original structure survive, while the back bay has been halved and the vaults destroyed - except some cross-ribbed segments in front.

The surviving parts of the chapel still show that it was built in Renaissance style, with elements which allow us to relate it to the work of Juraj the Dalmatian and his pupils in Dalmatia, and even to attribute the chapel to Juraj himself. This attribution is strongly supported by the text of the building contract for the chapel between "Georgio quondan Mattio di Sibenico" and the representatives of the Benedictine convent in 1467. With this contract Juraj the Dalmatian pledges to entrust the construction of the building

to his pupil Radmilo Ratković who certainly built the tomb of the Mišolić family from Pag which was designed by Juraj. Its finely decorated tombstone bearing the family arms survives in the chapel floor.

The chapel was a relatively small structure with discreet Renaissance elements in its design and dimensions, unobtrusively placed in its interior, close to the wall of the slightly older church. Thus the chapel is of "secondary" importance in the architectural sense, when compared to the more ambitious structures built in the open spaces of the Adriatic towns, from Venice to Mibenik. And yet, it is perhaps just thanks to the simplicity of its spatial concept marked by elements of mostly classical architectural decoration, that it is able to convey to us the maturity of the Renaissance idea which Juraj the Dalmatian had achieved in the cathedral of Mibenik, where he combined Renaissance and Late Gothic elements. The Gothic elements are also present in the project of the chapel, but remain subdued, present only on the cross-ribbed vaulting. In every other way the chapel expresses the new Renaissance idea. In this perspective the chapel in Pag is a building of the first order for its time and place: Dalmatia.